

LUBO OLACH /
**GUVERNÉR
KARVAŠ**

MARENČIN PT

*„Akú knihu možno dať Dr. Imrichovi Karvašovi,
ak nie knihu o génioch?“*

Ján Smrek, básnik,
venovanie v knihe Victora Huga Géniovia

L'UBO OLACH

Guvernér
Imrich Karvaš

Táto kniha vznikla s finančným príspevím Literárneho fondu.

© Lubo Olach, 2019

© Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava, 2019

Jelenia 6, 811 05 Bratislava

marencin@marencin.sk www.marencin.sk

Photo © Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine

Cover © Marenčin Media, 2019

Layout © Marta Blehová, 2019

796. publikácia

1. vydanie

ISBN 978-80-569-0380-3 (viaz.)

ISBN 978-80-569-0381-0 (ePDF)

ISBN 978-80-569-0382-7 (ePub)

V roku 1958 odsúdila československá komunistická justícia profesora Imricha Karvaša, bývalého guvernéra Národnej banky Slovenskej republiky, za špionáž a velezradu na sedemnást rokov. V tom čase si kovaný komunista, doktor Gustáva Husák, jeden z hlavných organizátorov Slovenského národného povstania, už niekoľko rokov odkrúcal svoj doživotný trest v Leopoldove. A tak sa stalo, že títo dvaja výnimoční Slováci sedeli vo väzení, aj keď mali iné politické názory. Odsúdili ich však aj za to, že boli proslovenskí. Boli priatelia, mali veľké zásluhy na tom, že Slovensko sa vďaka SNP pridalo na stranu víťazov, ale ich cesty sa pár mesiacov po vojne beznádejne rozišli.

Osud Imricha Karvaša, tohto vynikajúceho slovenského ekonóma, intelektuála, autora mnohých odborných publikácií a jedného z hlavných organizátorov SNP, mi poslúžil ako podklad na premýšľanie o charaktere človeka, o zložitom období moderných slovenských, ale aj českých dejín, o paradoxoch, akých sú dejiny plné. Karvašov príbeh je príbehom o smutnom osude človeka, ktorý pre Slovensko urobil viac ako mnohí pred ním a aj po ňom. Odsúdili ho preto, že vo svojich prácach poukazoval na to, že ekonómia v poňatí komunistickej ideológie nemá z dlhodobej perspektívy nádej na prežitie a tiež zato, že s komunistami odmietol spolupracovať.

Noc po vynesení rozsudku, čo sa v jeho prípade rovnalo v podstate doživotiu, keďže bol vážne chorý, zostal v cele sám.

Mysľou sa mu prehánali rozličné myšlienky. Uvedomil si, že v podobnej situácii je aj jeho spolubojovník Gusto Husák, ktorý si svoj ortiel doživotia vypočul už pár rokov pred ním. A tak som si vypožičal jeho spoluorganizátora SNP, aby som pomocou ich pomyselných návštev a nasledujúcich dialógov vrátil čas nielen do rokov Karvašovho slobodného života, ale najmä do čias, keď sa v Slovenskej republike diali osudové veci a on v nich nie raz hral hlavnú úlohu. Obaja, Karvaš aj Husák, sa snažia nájsť odpovede na otázky, prečo sa udalosti vyvinuli týmto smerom a prečo vyústili do tragédie. Karvaš aj Husák rozprávajú svoje príbehy v prvej osobe, čo mi umožnilo v literárnej podobe použiť vnútorné monológy a úvahy hlavného hrdinu ako aj jeho spoločníka. Do ich dialógov občas vstupuje aj Karvašova manželka Helenka, dcéra Oľga a starší syn Milan. V knižke však nájdete aj spomienky na politikov, s ktorými sa stretávali. Sú to prezident Jozef Tiso, predseda vlády Vojtech Tuka, minister vnútra Alexander Mach, šéf propagandy Tido Jozef Gašpar, jeden z dvoch povstaleckých predsedov SNR Vavro Šrobár, minister zahraničia ČSR Vladimír Clementis a básnik Ladislav Novomeský. V románe sú vzhľadom na jeho zameranie len okrajovo spomínaní Karvašovi osobní priatelia ako profesor Peter Zaľko, profesor Jozef Fundárek, Branislav Chrapo či profesor Július Pázman.

Kde to bolo možné, snažil som sa držať historických faktov a udalostí. Keď sa fakty v žiadnej podobe nezachovali, usiloval som sa vytvoriť pravdepodobné situácie a príbehy, ktoré vychádzali z poznania doby a samotného Karvaša, respektíve ľudí, s ktorými sa stýkal.

Nemal som v úmysle vytvoriť obraz človeka, ktorý sa premení na pomník; pokiaľ mi to moje schopnosti dovoľovali, chcel som mať z Karvaša, ale aj z Husáka, živých tvorov so všetkými ľudskými vlastnosťami, pochybnosťami aj omyľmi. Pri získavaní

materiálov a pri písaní som si čoraz viac uvedomoval, že Imrich Karvaš bol výnimočná osobnosť a že mu patrí popredné miesto v panteóne slovenských dejín.

Čitateľa chcem upozorniť, že príbeh sa nedrží prísne chronológie. Spomienky, ako vieme, majú tú výsadu, že preskakujú z témy na tému, podvedome si vyberajú dôležité obdobia života a nepodriaďujú sa času. Obdobia Karvašovho života sú úmyselne poprehadzované, keďže Husák poznal Karvaša až ako profesora, ktorý mu prednášal hospodárske právo na Právnickej fakulte UK v Bratislave.

Karvašov životný osud, jeho ťažký život, jeho názory, postoje sú súčasťou našich dejín. A dejiny – ako sa neraz utvrdzujeme – sú odkazom aj ponaučením. Pomáhajú lepšie pochopiť súčasnosť, ale sú aj výstrahou, ktorá by nás mala varovať pred chybami minulosti, lebo národ, ktorý zabudne na svoju minulosť, nemá žiadnu budúcnosť.

Autor

I. ČASŤ

Noc po vynesení rozsudku

Tak moji najmilší, prebehlo myslou Karvašovi, stal som sa špiónom a velezradcom a vy si to odnesiete, lebo ja tu už dlho nevydržím. Pri mojej epilepsii, takmer slepote, v bude base za dva, tri roky po mne. Vy však zostanete nažive a komunisti vás budú prenasledovať, lebo som im neposlúžil tak, ako chceli, preto sa mi pomstili. Hm, ale Gusto Husák, ten presvedčený komunista tu sedí tiež. Však som ho raz na okamih videl, keď išiel okolo po chodbe. Bože, to snáď už nie je ani pravda, keď sme pripravovali Slovenské národné povstanie. Možno aj preto tu teraz spolu sme. Byť pre národ, urobiť preň niečo, to internacionálni komunisti neodpúšťajú. Pre nich existuje len všeobjímajúca proletárska internacionála a neomylný Stalin.

„Ahoj, Imro!“

„Kto, kto je to?! Gusto to si ty?!“

„Čo ma už nepoznáš? A kto iný by za tebou prišiel do cely?“

Nie, to sa marí, utvrdzoval sa v duchu. Však je noc, to je sprostosť, aby sa mi tu niekto prihováral.

„Mýliš sa, Imro! Som to ja, Gusto. Budem s tebou po nociach viesť dialóg, ak súhlasíš, aby si sa tu nezbláznil. Zaspomíname si na staré, dobré časy a uvidíš, že ti potom bude lepšie. Spomienky, na rozdiel od slobody, ti nikto nevezme.“

„Gusto práve pred chvíľkou mi myslou preleteli časy, keď sme spolu pripravovali Povstanie. Ako si ku mne chodil, ako sme sa spolu s rodinami navštevovali a kuli plány, ako to bude, keď

Povstanie vypukne, ale najmä, ako to bude na Slovensku vyzeráť, keď Nemci definitívne kapitulujú a nastane mier.“

„Imro, vidíš, ako sme sa mýlili? Spočiatku to vyzeralo podľa našich predstáv, ale potom prišiel zlom. Moci sa chopila garda primitívov nahuckaná ruskými poradcami z Moskvy. Tí mali presné inštrukcie, čo majú robiť, koho zavrieť, s cieľom zbaviť sa takzvaných buržoáznych nacionalistov a nastoliť diktatúru proletariátu. No nechajme tieto veci na neskoršie. Povedz mi, ako si dostal z Nemecka domov.“

„Vidím to, ako keby to bolo teraz. Bol podvečer dvadsiateho ôsmeho júla 1945. Pre väčšinu ľudí to bol úplne všedný deň. Bolo po vojne. Život sa pomaly, pomaly vracal do normálnych koľají. No ja som po tých skutočných prichádzal domov. Vracal som sa z takmer ročného pobytu v koncentračných táboroch po tom, čo ma tretieho septembra 1944 zatkl gestapo. S podlomeným zdravím, ale vytešený, že konečne budem doma so svojou manželkou a s tromi svojimi deťmi. Všetci ma podvečer čakali na stanici v Skalici. No v tom čase už z Kútov do tohto mesta žiaden spoj nešiel, a tak som na peróne bezmocne stál a nevedel, čo mám robiť.

„Prepáčte, pane,“ prihovoril sa mi prednosta stanice, „nie ste náhodou pán profesor Imrich Karvaš?“

Prekvapene som sa na neho pozrel a potom sotva znateľne prikývol. „Hej, som. Prečo sa pýtate?“

„Asi ste si zrejme všimli, že do Skalice dnes už žiaden vlak nejde. No kvôli vám vypravím jeden špeciálny rušeň, ktorý vás dovezie za vašimi najbližšími. Iste tam na vás už netrpezlivo čakajú.“

„Vy ste ma spoznali v tomto stave? Vy by ste to pre mňa urobili?“ neveriacky som hovoril skôr pre seba ako prednostovi.

„Na to, čo ste spravili pre Slovensko ako guvernér Národnej banky Slovenskej republiky, na to sa nezabudne. To je to naj-

menej, čo pre vás môžem podniknúť. Takže podte ku mne do kancelárie, nech vonku, v tomto nečase, neprechladnete, lebo naozaj nevyzeráte dobre. Všetk nakoniec, kto by po kúre v koncentrákoch pribral,‘ dodal sarkasticky.

Tak ľudia na mňa, zdá sa, spomínajú v dobrom, pomyslel som si v duchu. To na Slovensku nie je veľmi zvykom. Uvidím, ako ma privítajú v Bratislave, keď sa tam zjavím. No nebudem sa tým teraz vzrušovať. Na to je času dosť. Po vari necelý hodinke družného rozhovoru s výpravcom nás vyrušilo pískanie rušňa.

„Tak pán guvernér, to je váš rušeň. Nie je to práve prvá trieda,‘ dodal so smiechom, „ale to mi snáď pre tentoraz prepáčite, ale zase to máte zadarmo,‘ poznamenal s úsmevom. „Tak nasadajte, nech už ste čo najskôr pri deťoch a manželke.“

„Neviem, ako by som sa vám poďakoval,‘ rozpačito som sa ozval, „no snáď sa ešte stretneme,‘ dodal som, „a potom vás pozvem na pohárik. Tak ešte raz vrelá vďaka a poviem vám úprimne, že také niečo som nečakal. O to viac si to od vás cním. Dovidenia.“

„Musel si mať veľkú radosť z toho, že ťa ten výpravca spoznal,“ zamiešal sa do Karvašových spomienok Husák, „a vybavil ti ten rušeň. Dobré si ale poznamenal, že na Slovensku je vďačnosť úzky profil. O pár rokov si sa presvedčil, že u nás za dobré dobré nečakaj. Už v máji 1949 ťa zatkli, keď si išiel so študentmi právnickej fakulty na exkurziu do Trenčianskych Teplíc a na Moravu. Obvinili ťa zo špionáže a odviezli ťa do Prahy. Z ničoho nič si sa stal väzňom na Pankráci.“

„Gusto, máš pravdu, ale na to stretnutie s rodinou ma ešte nechaj trochu zaspomínať. Na zlé veci máme predsa času dosť.“

„Dobré, Imro, aj ja mám na tú dobu po vojne krásne spomienky. Škoda, že trvali len tak krátko.“

„Po vari polhodinke po odchode z Kútov,“ zahrúžil sa znovu do spomienok, „parná lokomotíva zastala pred stanicou v Skali-

ci. Najskôr sa nič nedialo, hovorila mi neskôr moja Helenka, no po chvíli z rušňa po rebríku schádzal dole akýsi štíhly dôstojník s brigádkou na hlave, ktorá mu z nej chcela každú chvíľu spadnúť.“

„Otec!“ skríkla šestnásťročná Oľga, ktorá ma spoznala ako prvá. Na to sa môj trinásťročný syn Milan rozbehol za mnou. Ich mama plačúca od radosti nemo stála. Pozerala sa na mňa a v duchu ďakovala Bohu, že som zas medzi nimi, aj keď, pomyslela si, že zdravý asi nebudem. Veď vyzerá ako kosť a koža. A mala pravdu. Pred zatknutím som vážil približne osemdesiat kilogramov a teraz som mal sotva päťdesiat kíľ. No však ja si ho vykrímim, povedala si pre seba a aj ona sa vrhla do môjho roztvoreného náručia. Takmer po jedenástich mesiacoch som bol znovu doma. Nechcel som tomu ani veriť. Už sa zdalo, že ma Nemci na konci vojny, lepšie povedané gestapáci, zastrelia, ale tak trochu zázrakom sa to nestalo. Čo bude ďalej, na to som vtedy nemyslel. Hlavne, že som bol doma so svojimi najbližšími. Do Bratislavy pôjdem, rozhodol som sa v mysli, až potom, keď sa dám trochu do poriadku. Na to je času dosť. Teraz budem doma oddychovať, pôjdeme spolu s deťmi a Helenkou do kúpeľov, do Luhačovic, a budem si s nimi vychutnávať rodinnú pohodu. Na zoznamovanie sa so situáciou na Slovensku mám vari času dosť. Veď popravde mal som byť už mŕtvy, tak čo sa budem naháňať.“

„Oddychujúc doma v pohodlnom kresle po dobrom obede,“ hovoril už svojmu priateľovi, „myseľ mi akosi samovoľne zabúdila do detských čias a tie veru neboli práve najľahšie. Otec bol síce notár, ale materiálne sa to v rodine neprejavovalo. Dosť často sa pozeral na dno pohárikov, a tak sa o svoje deti veľmi nestaral. Mama mala na krku šesť detí, z toho bolo len jedno dievča. Dvaja bratia zomreli počas prvej svetovej vojny. Otec sa tiež nedožil dlhého veku. Ešte šťastie, že sa mama so svojou